

NAGYVÁROSI RÉGIÓK

Jelenleg több mint 300 egy millió lakosnál népesebb városrégió van a Földön. Legalább 120-ban tízmilliónál többen élnek. 2025-re a városrégiók száma mindkét kategóriában feltehetően megkétszereződik. E városrégiók nagy kihívást jelentenek a kutatóknak és a politikai döntéshozóknak a XXI. század kezdetén. A világméretű gazdasági integráció és a felgyorsult városnövekedés elavulttá teszi a megszokott tervezési és politikai stratégiákat, míg az új megközelítések még kísérleti stádiumban vannak. Az új jelenségek új elgondolásokat és új cselekvési formákat kívánnak.

A „globális városrégiók” koncepciója P. Hall (1966)¹, valamint Friedmann és Wolff (1982)² világvárosaira és Sassen (1991)³ globális városaira vezethető vissza. A városnövekedés szakaszos jellegét felvázoló modellek is feltételezték, hogy a legfejlettebb országok dezurbanizációs szakasza (1970-es évek, 1980-as évek első fele) után az információs társadalom hálózatokra épülő társadalmában új nagyvárosi csomópontok jönnek létre.⁴ A globalizáció a városrégiók jelentőségét megerősítette, központi szerepük egyre fontosabb a modern társadalomban és gazdaságban. Egyidejűleg egy sor városrégió integrálódik a körülötte lévő megyékkel, agglomerációkkal, hogy regionális léptékű koalíciót alkossanak a globalizáció veszélyeinek és lehetőségeinek kezelésére. E folyamatban a közelmúlt években a globális városrégiók a világ új és döntő jelentőségű földrajzi jelenségeiként emelkedtek fel. E feltételezést öt szempontból tesszük mérlegre.

1. Miért éppen most fejlődnek a városrégiók, amikor több elemző a földrajz végét jósolja, a helyek jelentőségének eltűnésével?

2. Hogyan válaszoltak a nagyvárosok gazdasági és társadalmi szervezetei a globalizációra, ez milyen új problémákat eredményezett?

3. Milyen kormányzati feladatokkal szembesülnek a globális városrégiók jólétük megővése érdekében?

1 HALL 1966.

2 FRIEDMANN – WOLFF 1982. 309–344. p.

3 SASSEN 1991.

4 ENYEDI 1988.

4. Milyen módon fordíthatják javukra a kevésbé fejlett országok a globális városrégiók által dominált fejlődést (már amennyiben ez egyáltalán lehetséges), s mi ennek a társadalmi ára?

5. Hogyan tervezhető a közérdek egy kulturálisan heterogén, több közszférával rendelkező városrégióban? Különösen: hogyan mélyülhet és bővíülhet a demokrácia és az állampolgári részvétel az új globális politikai földrajz mindegyik térszintjén?

E kérdéseket átfogja egy további fontos szempont. A modern kapitalizmus eljövő évtizedeiben a jelenleg uralkodó neoliberalizmus, avagy a Nyugat-Európában világosan erősödő új szociáldemokrácia (szociális piac) perspektívája lesz-e jellemző? Ezek igen eltérő jövőt biztosíthatnak a városrégióknak.

Az új regionalizmus globális összefüggésben

A második világháborút követő évtizedekben csaknem valamennyi vezető tőkés országot erős központi kormányzat és szorosan zárt nemzetgazdaság jellemezte. Ezek az országok az USA égisze alatt politikai blokkot alkottak, amelyet egy sor nemzetközi egyezmény, illetve intézmény támasztott alá (a Bretton Woods-i valutaegyezmény, a Világbank, a Nemzetközi Monetáris Unió, a GATT stb.), melyek segítségével szabályozhatók voltak a gyorsan bővülő gazdasági kapcsolatok. A vezető tőkés országok városszerkezete a központi kormányok protekcionista védőfalai között formálódott.

Ma, annyi gazdasági szerkezetváltás és technológiai változás után, ez a régi rendszer az egész világon átalakult, a tér új társadalmi és politikai szervezetét eredményezve. Ennek egyik fontos vonása a politikai és gazdasági intézmények többszintű hierarchiájának létrejötte, a globálistól a helyiig. A kialakuló globális városrégiókat e hierarchiában kell mindenekelőtt elhelyezni. E hierarchiának négy tér-szintje van.

1. A gazdasági tevékenység egyre nagyobb része bonyolódik a *nemzetközi hálózatokon* keresztül (pénzügyi tranzakcióktól a működő tőkebefektetésen át a munkakerő vándorlásáig). Ez a globalizáció természetes és tovább erősödő jelensége. Mindez új konfliktusokat kelt, s politikai-intézményi válaszokat ösztönöz. Ehhez kapcsolódnak a jelenleg is működő fontosabb nemzetközi pénzügyi és üzleti szerveződések, mint a G7/G8 csoport, az OECD, a Világbank, az IMF, az átalakított GATT, mai nevén a Világkereskedelmi Társulás. A globalizációs folyamatok világméretű szabályozása csak részleges és gyenge hatásfokú, ám bővíülhet és erősödhet, ahogyan a világgazdaság előnyömul.

2. A globalizációs hatás melléktermékeként az elmúlt évtizedekben egy sor *több-nemzetiségű tömb* alakult, mint az AU, NAFTA, MERCOSUR, ASEAN, APEC, CARICOM és mások. Ezek a tömbök is intézményes választ adtak arra a jelenségre, hogy a nemzeti kapitalizmus átcsapott hagyományos politikai (ország-) határokon. Ezek a szervezetek a fejlődés különböző fokáig jutottak el, a legmesszebbre kétségki-

vül az EU. Mivel, a részt vevő tagállamok száma viszonylag csekély, hatékonyabban (és olcsóbban) menedzselhető politikai egységeket alkotnak, mint a világszervezetek.

3. A szuverén államok és a *nemzetgazdaságok* továbbra is alapvető elemei a politikai és gazdasági térképnek, jóllehet hatalmas változásokon mennek át. Az egyes államok szuverén politikai autonómiája gyengült, és az erősödő globalizáció mellett egyre kevésbé képesek vagy hajlandók megvédeni országterületük valamennyi regionális és ágazati érdekét. Ugyanakkor sok gazdasági ágazat fejlődik határokon nélkül, s nehéz lenne megmondani, hogy hol végződik az amerikai gazdaság, s hol kezdődik a japán vagy a német? A Suzuki gépkocsik gyártása része a magyar és a japán gazdaságnak is: az Esztergomba szállított gépkocsimotorok a vállalat belső szállításának és a magyar-japán külkereskedelem részének is felfoghatók. Ennek eredményeként az állami szabályozó funkciók egy része magasabb térszintre került, más részük lejjebb vándorolt.

4. A fentiek következtében – s tanulmányunk szempontjából ez a legfontosabb – megerősödtek a politikai és gazdasági szervezetek *regionális formái*, s ezek között található a nagyvárosi régiók. Ez további magyarázatot kíván. Napjainkban egy sor gazdasági – ipari és szolgáltatási – tevékenység ismét nagy központokba tömörül. Az egymáshoz történő közelpelődés jelenleg úgy fogható fel, mint az erősödő gazdasági versenyre adott stratégiai válasz, mivel a termelékenységet és a teljesítményt az együvé település elősegítheti (ez egészen más, mint az 1950-es, 1960-as évek agglomerációs előnye, amely a technológiai kooperáción alapult!). A globalizáció erősítette az egész folyamatot, a nagyvárosi piacok nagy nemzetközi térségre terjedtek ki. A nagyvárosi régiók a versengő globális piacok küzdőterévé váltak. Amint a központi kormányzatok hatásköre csökkent, úgy kényszerültek rá a városrégiók, hogy felépítsék saját intézményeiket, és saját politikát dolgozzanak ki a globalizációs hatások előnyeinek kihasználására (hacsak nem kívánták passzívan alávetni magukat a külső hatásoknak). Számos régió a helyi politikai integráció és képviselő új feladatát kényszerül ellátni. Ezek sürgős feladatok, mivel a városrégiók egyre inkább vonzzák az olcsó munkaerőt az egész világból, így népességük egyre vegyül más nyelvű (kulturájú) és marginalizált társadalmi csoportokkal. Ennek következtében számos városrégióban sürgős feladat a politikai részvétel, a helyi identitás és állampolgári lét újjáépítése.

Városrégiók – a világgazdaság motorjai

Az 1970-es, 1980-as években általános felfogás volt, hogy a szállítási és kommunikációs technológia fejlődése, főként pedig az informatikai társadalom erősödése megszünteti a városi koncentráció értelmét. Vagy másfél évtizedig a legfejlettebb országokban dezurbanizációs jelenségeket jegyezhetünk fel. Ám ez átmenetinek bi-

zonyult: a nyolcvanas évek második felétől a városok egyre nagyobbak és jelentősebbek. Jóllehet a technológia fejlődése valóban lehetővé tette a nagy távolságú társadalmi és gazdasági interakciókat, más esetekben a térbeli közelség szükséglete erősödött. Ez különösen áll a jelenleg zajló mély gazdasági szerkezetváltás fényében. E jelenséget az magyarázza, hogy a különböző gazdasági tevékenységeket (tranzakciós) hálózatok kötik össze egymással s a világ többi részével.

Leegyszerűsítve: a fejlett gazdaságokban kétféle termelő tevékenység folyik, melyeket alapvetően eltérő hálózati struktúra jellemez. Az egyik csoportba a rutinszerű termelő folyamatok tartoznak, melyek pontosan leírt tudásra támaszkodnak, géprendszerekre és a munkafolyamatokra az ismétlés jellemző. Az ilyen tevékenység jól tervezhető, és nagy tömegű terméket képes előállítani. A szükséges anyagokat és más termelői inputokat előrelátható időbeni ütemezésben és nagy mennyiségben lehet beszerezni. A nagytömegű beszerzés az egységnyi tranzakciós költséget csökkenti. A termelő és a beszállító közötti földrajzi távolság nem jelentős hatású, a termelő bárhol, az input-forrástól nagy távolságra is letelepedhet. Ez a típusú tevékenység rutin jellegű, ezért a telephelyválasztásnak az olcsó, képzetlen munkaerő bősége a fő motívuma, gyakran falusi régiókban.

A másik csoportba számos olyan gazdasági tevékenység tartozik, melyek gazdasági környezete bizonytalan, a tevékenység rutinszerűvé tétele nem nagyon lehetséges. A csúcstechnológiai iparban nemcsak a technológia változik gyorsan, de a kereslet is (időről időre vagy fogyasztóról fogyasztóra). A magas szintű üzleti és pénzügyi szolgáltatásokban a vállalatoknak úgy kell szerveződniük, hogy sokféle projektet vagy ügyfelet tudjanak kiszolgálni (amellett nem is könnyű jól képzett, specializált munkaerőhöz jutniuk). Olyan iparágakban, melyek piacát a divat befolyásolja, és állandó termékmódosításra kényszerülnek, a vállalatoknak készen kell állniuk a változtatásokra, a felszerelés és a munkaerő új és új kombinációjára, s állandóan figyelniük kell a piacot. Az ilyen ipari termelők jelentős verseny-ösztönzést kapnak attól, hogy benne élnek egy sűrű tranzakciós hálózatban, állandóan változó (többnyire információs) piaci, technológiai, terméktervezési információk között. Ilyen, interaktív tanulást, kreativitást, innovációt ösztönző hálózatok alakultak ki a csúcstechnológiai iparban, szolgáltatásokban, a „kézműves” iparban (= alacsony technológia, magas minőség), a divatiparban, a kulturális termékiparban stb. Az elmúlt 20-25 év gazdasági szerkezetváltása eredményeként a fejlett országokban egyre jelentősebb ez a rugalmas termelés.

Az ezzel foglalkozó vállalatok nemigen tudják rutinszerűvé tenni működésüket, és nemigen tudnak hosszú távra tervezni. Az első csoport vállalataitól alapvetően eltérően, olyan hálózatoktól függenek, melyek az átalakulást és a változást segítik elő. Az átalakulás és változás igen költséges, miután információk és források széles körét igényli. A vállalatoknak ismerniük kell a különböző beszállítókat és a (változó) piaci

lehetőségeket. A munkásoknak ismerniük kell az alternatív álláslehetőségeket, főleg rugalmas munkaerőpiac esetén. Az informatikai forradalom ellenére, a szükséges információk nem könnyen érhetők el. A gazdaságilag hasznos tudás megszerzése informális emberi kapcsolatoktól és az információk kiértékelésének képességétől függ. A gazdasági specializáció és a rugalmas termelés erős jelenléte esetén a tranzakciókat megalapozó hálózatok gyorsan változnak, amikor egy vállalat új szerződéseket köt, átalakítja eladási és vásárlási kapcsolatait, a munkások állást változtatnak. E hálózatokat nagyfokú bizonytalanság, instabilitás és komplexitás jellemzi. Ilyen körülmények között a tranzakciós költségeket növeli a partnerek közötti távolság, a termelők földrajzi szétszóródása csökkenti a hatékonyságot és a kreativitási hatást.

A vállalatoknak kedvező, ha egy szorosan összekapcsolódó és térben koncentrált halmaz részeként működnek (mint már említettük: alacsonyabb tranzakciós költség, nagyobb rugalmasság, információs hatás, innováció és kreativitás). Világos, hogy a sokféle szolgáltató és a változatos munkaerőforrás jelenléte a rugalmas termeléshez előnyös, beruházásokat, készletezési költséget, működési költséget takarít meg. A mai világgazdaságban mind a nagy távolságú termelési és munkaerő-kapcsolatok, mind a térbeli koncentrációk (ipari klaszterek) jellemzőek.

A térbeli koncentráció fő előnyét jelentő szolgáltató és információs hálózatok a világ nagyvárosaiban csomósodnak, s gyakran elindítói városnövekedési szakaszoknak. Miután a nagyvárosi gazdaságok erősen kapcsolódnak a világpiachoz, egyre több specializált termelőt vonzanak. A hollywoodi filmek, a szilíciumvölgy félvezető termelése, London és New York pénzügyi szolgáltatásai, a párizsi divatipar mind-mind a világpiaci kereslet felé forduló, koncentrált rugalmas termelési hálózatok részei. Ily módon válnak a nagyvárosi régiók a világgazdaság regionális motorjaivá.

A globális városrégiók társadalomföldrajza

A városrégiókat kiformaló erők a városok belső társadalomföldrajzára és gazdasági szerkezetére is rányomták bélyegüket. A globalizáció és a gazdasági szerkezetváltás három alapvető módosulást eredményezett.

Az első a megnövekedett *kulturális és demográfiai sokszínűség*, amit a tömeges bevándorlás eredményez. A bevándorlás tartósan a legnagyobb városrégiókba irányul, s ezek a valaha létezett városi agglomerációk közül a leginkább sokszínűek kulturális szempontból. Ennek a kulturális heterogeneitásnak is megvan az előnye és a hátránya, a fenntartható városfejlődés új, kreatív lehetőségeitől a robbanásveszélyes társadalmi konfliktusokig.

A második fő következmény a bevándorlással és kulturális sokszínűséggel járó *városmorfológiai átalakulás*. A hagyományos nagyvárosi agglomeráció egy központi városból s az azt körülvevő agglomerációs gyűrűből állt, a mai városrégiók több-

központúak, számos településcsoportból állnak. Az egykor pontosan kijelölhető határok felbomlása is az informatikai társadalom és a globalizáció hatása, és ugyancsak bizonytalanná vált, hogy mi a városi, elővárosi, városon kívüli vagy valóban falusi. A városrégióban egyidejűleg játszódnak le decentralizációs és recentralizációs folyamatok. Számos régi agglomerációt hagynak el bizonyos társadalmi csoportok és tevékenységek, ám megüresedett helyükre más tevékenységek vagy új bevándorló közösségek telepednek. Egyidejűleg új városnövekedési pólusok jelennek meg a periférián, a városszövetet regionális városrendszerbe feszítve szét.

A harmadik következmény (s politikailag ez a legérzékenyebb), hogy a globalizáció növeli a különbséget a szegények és gazdagok között, fokozza a *térbeli társadalmi polarizációt*. A globalizáció ebben úgy játszik szerepet, hogy a nagyvárosi régiókba kétféle bevándorlót vonz: egyrészt a magas jövedelmű foglalkozások üzöit, ám gyarapítja az egyszerű, szakképzettséget alig igénylő munkát végzők számát is (alacsony bérű országokból vonzva bevándorlókat). Az 1990-es évek elején a fejlett országok közül az USA-ban voltak a legnagyobbak a társadalmi egyenlőtlenségek, s ezen belül is a Los Angeles-i s a New York-i városrégiókban érték el a csúcst. A mélyülő társadalmi egyenlőtlenségeknek többféle magyarázata van: a neoliberális ezt a gyors növekedés természetes velejárójának tartja; a régi típusú jóléti állam immár negyed évszázada eltűnt, ám figyelmet érdemel az „új szociáldemokrácia” harmadik utas elképzelése.⁵

A városrégiókban további várospolitikai nehézségek listázhatók. Az egyik a bevándorlás kezelése. A bevándorlás nem szüntethető meg, mivel nagy szerepet játszik a regionális gazdasági fejlődésben, olcsó munkaerőforrásként is, innovatív vállalkozóként is, főleg a rugalmas termelési szektorokban, mint a ruházati ipar, elektronika s a szolgáltatások széles köre. E gazdasági ráció ellenére a bevándorlás sok feszültséget kelt, s tiltakozást vált ki a helyi munkanélküliek és kisvállalkozók körében.

A társadalmi polarizáció erősödésének két, egymással ellentétes következménye van. 1.) Gyorsan nő a segélyen élő „társadalom alatti” osztályhoz tartozók és az ún. dolgozó szegények (állással rendelkezők, de a hivatalos létminimum alatt élők) száma. Ha problémáikat nem kíséri megfelelő segítő figyelem s megértés az önkormányzatok részéről (általában nem kíséri), a „bajbajutottak” önszegélyező, közösségre támaszkodó civil szerveződések hoznak létre, s ezek egyre terjednek (pl. Hajléktalanszállások létrehozása, egészségi ellátás). 2.) A jövedelmi létra felső részén a jelenség éppen az ellenkező: a leggazdagabbak kivonulnak a civil társadalomból, az állampolgári felelősségvállalásból, s bezárkóznak fallal körülvett lakóparkjaikba. E jelenség a fejlődő országok nagyvárosi régióiban a legszélőségesebb.

5 GIDDENS 1998.

A városrégiók társadalmi-térbeli átalakulásának más következményei is vannak. Az – egyre megosztottabb – népesség növekedése és a városi térségek kiterjesztése következtében a városrégió munkahelyek, lakóhelyek és közlekedési terek szabálytalan keverékévé vált, ami negatív hatással van az életminőségre és a környezet állapotára. Az egyik, jól ismert (s már régen jelenlévő) hatás a városközpont fizikai és társadalmi leromlása (főleg, amikor a jó munkahelyek – irodaházak, állami hivatalok – is külső városrészekbe telepednek). A szerény jövedelműek lakótelepei pedig nagy távolságra, a közép- és felsőosztálybeli elővárosokon kívül jelennek meg, ahonnan órákat kell utazni a munkahelyekre.

A kulturálisan heterogén, többközpontú, társadalmilag és térben polarizált városrégió: az egyenlőtlen fejlődés töredezett sakktablója, mely főleg Európán kívül, egyre jobban szétszóródik. E nagy városrégiók a világgazdaság legversenyképesebb és leginkább növekedést generáló helyei, ugyanakkor a kormányzás és tervezés intézményi szerkezete nem felel meg a társadalmi rend és az egészséges gazdaság fenntartása által támasztott igényeknek.

Új kormányzati feladatok a globális városrégiókban

A közelmúltig régió alatt egy nemzetállamon belüli közigazgatási egységet értettünk. A régió tehát egyúttal helyi kormányzati szintet, szubnacionális területi egységet jelentett. Az volt a fő rendeltetésük, hogy olyan közszolgáltatásokat nyújtsanak, melyeknek különböző okokból ez volt a legmegfelelőbb szintje. Az 1970-es évektől új regionalizmus alakult ki s vált általánossá. Ezt az új regionalizmust nem annyira a központi kormányzat kezdeményezései éltették, hanem a növekvő interregionális piaci verseny feszültségeire és korlátaira adott helyi válaszok. A világgazdaság fejlődése e téregységeket (a nagyvárosi régiókat) a termelés és a gazdasági verseny növekvő fontosságú helyeivé teszi.⁶

A piaci globalizáció, az új szállítási és kommunikációs technológiák átalakítják a helyek versenyét, s ebben a nagyvárosi régiók a versenyelőnyök fő letéteményesei. A globalizáció például feszültséget kelt a transznacionális vállalatokban a nagy téregységekben való működés és a telephelyi előnyök kihasználásának igénye között. A különböző régiók sajátosságai igen fontosak: attól függően lehet megfogalmazni a helyi vállalatot támogató vagy külső tőkét vonzó politikákat, hogy a régió milyen versenyelőnyöket nyújt. Számos városrégió fejleszti a helyi gazdasági versenyképességet és hatékonyságot annak érdekében, hogy a helyi fejlődést az agglomerációs gazdaság elemeivel erősítse, vagy a hagyományos értelmű tőkevonást növelje.

6 KEATING 1997. 383–398. p.

A világ nagyvárosi régióban végbemenő politikai változások jelentős részben azt célozzák, hogy egy olyan kormányzási struktúrát találjanak, mely a leginkább képes versenyelőnyöket biztosítani egy gyorsan globalizálódó gazdasági rendben. Az agglomerált termelési rendszerek regionális szinergiák színterei, ám mindig szuboptimális formában fordulnak elő, amíg a gazdasági szférában csak a piaci logika létezik. E szinergiák a helyben települt vállalatok s munkásaik sorsára nagy befolyást gyakorolnak, roppant jelentősek a mai világban, amikor a piacok állandó térbeli terjeszkedése a városrégióknak széles lehetőségeket nyit – egyszersmind a külső gazdasági (verseny-) fenyegetettséget is növeli. A nagyvárosi régiók gazdaságát átszövik a szinergiák által kialakított kollektív rend nem piaci formái, és ez a társadalommedzsment fontos területe. Bármilyen intézményi formát is ölt e terület (pl. önkormányzati intézmények, magán-közösségi partnerség, civil szerveződések) a legfontosabb feladata a termelékenység és a teljesítmény fokozása vagy visszaesésének fékezése. Ez egészen más feladat, mint a régióközi jövedelem-újraelosztás, a regionális fejlesztés korábbi fő tevékenysége. Mivel a kreatív beavatkozás esélyei a globális versenynek leginkább kitett gazdag metropoliszokban a legjobbak, a helyi versenyképességjavító politikák a regionális egyenlőtlenséget fokozzák.

E regionális politikai megközelítéseknek két, eltérő jellegű válfaját különböztethetjük meg. Az alulról kezdeményezett, versenyelőnyöket biztosító politikák az elért haszon eléggé széles körű elosztását eredményezik. Az olyan politikák, mint az adókedvezmények és letelepedési ösztönzők, többnyire csak a befektetők és fejlesztők kis csoportjának (s nem általában a helyi lakosságnak) hoznak hasznot. Napjaink fejlett kapitalizmusa számtalan helyi fejlesztési dilemmát vet fel. Nehéz érdekközösséget teremteni a központi városnak a gazdasági fejlődést erőteljesen támogató üzleti körei és különböző periférikus, elővárosi vagy szomszédsági csoportok között, akik ennek áldásaiból kirekesztve érzik magukat. Az is örökzöld kérdés, hogy milyen fejlesztési politikát válasszunk? Észak-amerikai és nyugat-európai kutatások eléggé egybehangzóan állítják, hogy a már meglévő vállalatok támogatása és megtartása hatékonyabb formája a helyi fejlesztésének, mint külső befektetések vonzása. A Scott megállapítása szerint a tőkevonzási versengés adja a legkisebb hasznot a városrégióknak s lakosai többségének.⁷ Ez azonban csak a legfejlettebb gazdasági térségekre lehet igaz, ahol a már létező gazdaság is fejlődőképes és tőkeerős. Egy félperiférikus országban, amilyen hazánk, külső tőkebevonás nélkül nincs sikeres városrégió; a helyi fejlesztés – önállóan, vagy beszállítóként – csak lassan ver önálló gyökeret.

Manapság széles körben használatos a kormányzás (governance) kifejezés arra a társadalmi és gazdasági koordinációra, amelynek során valamennyi közigazgatási szint növekvő mértékben együttműködésre kényszerül más kormányzati szervekkel s külön-

7 SCOTT 1998.

böző nem kormányzati szervezetekkel céljai elérése érdekében. A kormányzásnak két ellentétes értelmezése terjedt el. Az egyik felfogás szerint a kormányzás a közszféra és magánszféra olyan laza partnersége, amelyben a kormányzat hagyományos politikai érdek-csataterét felváltja a közszféra új feladata: a magánszereplők közötti koordináció. E neoliberais felfogás szerint a városregió kormányzásának az a feladata, hogy – a gazdasági és intézményi diszfunkciók technokrata kezelésével – kedvező „üzleti klímát” teremtsen a vállalatok területi versengése számára. Ez a felfogás feltételezi, hogy ami jó a helyi vállalatoknak, az jó az egész városregiónak. A másik felfogás szerint a kormányzás: intézményes reagálás a globális gazdasági rend kialakulása során keletkező helyi nehézségekre. E nehézségek az alkalmazkodásban és a szabályozásban jelentkeznek. Ebből az institucionalista nézőpontból a városregió kormányzása része a globális kormányzás kérdésének. A világgazdaság vagy részei politikai szabályozásának nincsenek elkülönült területi léptékei. A kritikus kérdés a nemzetek feletti, a nemzeti és a regionális politikák közötti, földrajzi léptékeket átlépő koordináció megoldása, és az alulról jövő kezdeményezések beillesztésének lehetőségei.

Amint a nagyvárosi régiók a globális gazdasági szervezet tartós elemeivé emelkedtek, számos további politikai problémával és a hozzájuk kapcsolódó kormányzási feladatokkal kellett szembenézniük. Az első: hogyan biztosítható a vállalatok közötti verseny és a kooperáció kedvező elegye? A nagy kihívás: egyensúly a vállalatok rövid távú versenyorientáltságának haszna és a közöttük kialakítandó együttműködés hosszú távú szükséglete között. A városregió tartós fejlődése megkívánja az erőforrások ésszerű közös használatát és a kölcsönös tanulást. További kérdések: a nemzetek feletti és nemzeti politikai egységek, amelyekben a vállalatok elhelyezkednek, hogyan koordinálják interakcióikat; a helyi gyakorlat természete, a kormányzat rögzített szabályai, avagy a szervezetek vagy személyek közötti alkuk rugalmas szabályai uralkodnak-e? (Az előbbi nagyobb biztonságot nyújt, de lassabban reagál a gyors gazdasági változásokra.) Végül, az örök probléma, a hatékonyság és a társadalmi egyenlőség konfliktusa: a hatékonyság által létrehozott egyenlőtlenségek megfelelő korrekció nélkül társadalmi konfliktusokat és bizonytalanságot okozhatnak.⁸

Globális városregiók a fejlődő országokban

Az eddig elmondottak nemcsak a gazdag országokra érvényesek. A legnagyobb globális városregiók többsége kívül esik a fejlett világon. Közismert példák erre Bangkok, Buenos Aires, Kairó, Dzsakarta, Sao Paulo, Lagos, Mexikóváros, Rio de Janeiro, Sanghaj vagy Teherán.

8 JESSOP 1998. 29–44. p.

Gyakran e városrégiók koncentrálják országuk modern gazdasági tevékenységét. Egyes országokban a gyors iparosítás a modern infrastruktúra és az üzleti szolgáltató-sok térbeli koncentrációjának függvényében zajlik; a gyengén fejlett országokban csak kevés város alkalmas az ipar befogadására. E nagy városi központokba telepednek a legnagyobb nemzeti vállalatok és a transznacionális vállalatok helyi egységei. E nagyvállalatok tartják el elsősorban a magas szintű szolgáltató szektort.

E gyorsan fejlődő városok nagy vonzerőt gyakorolnak a falusi szegényekre. E vonzerő (kombinálva a mezőgazdaságban feleslegessé váló munkaerő taszításával) magyarázza részben a fejlődő országok városainak igen gyors növekedését. A néhány (olykor egyetlen) növekedésre képes város így országa lakosságának egyre nagyobb hányadát összpontosítja.

A szélsőséges városi népességkoncentráció oka kettős: részben a fejlett világban is érvényesülő agglomerációs előny, másrészt a fejlődő világ magas népszaporodása és a modern szektor, modern infrastruktúra korlátozott elterjedése.

A városnövekedés társadalmi és környezeti problémáinak elrettentő példáit a fejlődő országok nagyvárosaiból veszik, bár számos alapvető vonásuk a fejlett országokban is megtalálható. Az infrastruktúra fejlődése például sehol nem tud lépést tartani a városnövekedés keltette igény bővülésével, hiányok és a városrégióon belüli ellátási egyenlőtlenségek mindenütt jelen vannak. A fejlődő országok nagyvárosi problémái persze nehezebben kezelhetőek. Részben pénzügyi okokból: e városok költségvetése szerényebb, nagy a szegény lakosság aránya, s a pénzügyi politika kevésbé szociális szempontú. Másrészt, a nagyvárosi növekedés a fejlődő országokban a leggyorsabb, így szinte reménytelen a növekvő igények utolérése (a kis- és közép- városok többnyire kirekesztődnek a modern fejlődésből).

A fejlődő országok nagyvárosi régióinak növekedését a gyors iparosítás és jelentős belső vándorlás vezérli. Következésképpen e nagyváros-régiók társadalma gyakran erősen polarizált társadalmi osztály-, jövedelem s nem ritkán faji-etnikai szempontból. Ez jelentős térbeli szegregációban is kifejeződik, főleg a szegények és a gazdagok között. A szegregációs skála egyik szélén találjuk a nagy tömegű szegény réteget, favellákban, nyomornegyedekben. A másik szélén pedig a középosztály és a gazdagok magas színvonalú, jól felszerelt lakóterületeit. Az alsó osztályok s a középosztály között is jelentős az elválasztó vonal. A felső osztályok félelme az erőszaktól valószínűsítő erődítmény-lakóparkokat eredményez, magas falakkal, kapuórséggel. Ez a „félelem-architektúra” még jobban feldarabolja a városi teret, és még inkább komplikálja az infrastrukturális ellátást, mivel a gazdagok gazdaságilag és politikailag elválnak az egész városi közösségtől.

A globalizáció nagyon megerősíti a nagyvárosi régiók vonzerejét a fejlődő országokban. Számos országban a nemzeti piacra termelő vállalatok (a gyakori import helyettesítő iparosítás termékei) elvesztették a nemzeti protekcionizmus védelmét, s a

liberalizáció saját nemzeti piacakon kényszeríti őket versengeni az importtal. A világpiaci export, a belső piaci versengés jobban ráutalja e vállalatokat a csak nagyvárosban található felső szintű üzleti szolgáltatásokra. Egyidejűleg sok ország felhagyott a regionális politikával, a területi decentralizációval, vagy költségvetési okokból, vagy azért, mert újrafogalmazták gazdaságpolitikájukat: az export-orientáció került előtérbe az iparban s a szolgáltatásban, s ezt a települési koncentráció jobban szolgálja.

A fejlődő országok nagyvárosaiban zavarokat okozott az egész más feltételek között működő fejlett nagyvárosok módszereinek – a nemzetközi segélyszervezetek által gyakran előírt – átvétele. Ezek általában növelték az egyenlőtlenségeket. Például mindenütt a városi közszolgáltatások privatizációját javasolták. Ám egy olyan országban (városban), ahol még az elemi infrastrukturális ellátás sem épül ki, a javuló közszolgáltatást csak azok élvezik, akik eddig is hozzájutottak, az alapinfrastruktúra hiányát pedig a magántőke nem fogja megszüntetni. Az adózás decentralizációja és a helyi infrastruktúra-fejlesztés ismét a gazdag régiókat szolgálja, s a dinamikus nagyvárosok vonzerejét növeli. A politikai decentralizáció, a nem kormányzati szervezetek s helyi közösségi társulások bevonása a döntéshozatalba segíthet a demokratikusabb döntéshozatal kialakításában, a kisémmizettek egyes csoportjainak mozgósításában. Ám aligha képzelhető el, hogy ily módon csökkenne a gazdagok és szegények közötti elképesztő különbség, s megvalósulhatna az átlátható és átfogó demokratikus folyamat a szükségletek és jogok megfogalmazása terén a városi kormányzás keretében. A részvételi és demokratikus decentralizációs reformok alapjában csak fejlett társadalmakban működnek, ahol a kérdés a magas színvonalú kormányzás jobbítása, s nem a semmiből való megteremtése.

A globális városrégiók a fejlődő országokban a fejlődési folyamatok legjobb és legrosszabb arcát egyaránt mutatják. Koncentrálják a legtermékenyebb és innovatív gazdasági tevékenységeket, ám a piaci mechanizmusok elégtelensége és a fejlődési folyamat egyensúlyhiánya is fájdalmasan nyilvánvaló. Mindenesetre, a nagyvárosi társadalmi problémák ellenére, feltehetően jóval nagyobb esélye van egy fejlődő országnak a gazdasági fejlődésre, ha van nagyvárosi régiója, mint akkor, ha nincs.

Demokrácia, állampolgárság és globális városrégiók

A modern demokrácia gondolata Európában a területhez kötött állam kiterjedésével párhuzamosan vált széleskörűvé (a XVI. századtól). A demokrácia tényleges gyakorlásában még régebbi történelmi gyökerek is felfedezhetőek, melyek az ókori görög városokig és a középkori olasz város-köztársaságokig nyúlnak vissza. A XIX. századra azonban Európában és másutt is a demokrácia sorsa a területhez kötött államhoz kapcsolódott. Államot és liberális demokráciát különösen erőteljesen kötötte egymáshoz a törvényhozók meghatározott időre szóló választásának folyamata. A demokrácia gya-

korlatának a nemzeti önrendelkezés biztosítása az egyik próbaköve. Következésképpen a legerősebb államterületi legitimitációt is fenyegeti a mai világgazdaság, mely többé nem az egymással kölcsönhatásban lévő nemzetgazdaságok összege, hanem inkább lokalitások és régiók mozaikja, melyeket folyamatok (áramlások) hálózata köt össze, túllépve a határmegvonó s területvédelmező állami tevékenységen.

Olyan alapvető politikai fogalmak, mint a demokrácia és az állampolgárság egyre kevésbé kötődnek *kizárólagosan* a nemzet-állam területi egységéhez. Itt a kizárólagosságról van szó, mivel általában az állampolgári fogalmak s kötelmek, az önkormányzásra alkalmas társadalmi csoportok mérete stb. mindig kötődnek valamilyen összefüggő, folytonos földrajzi egységhez.⁹

Az emelkedő világváros-régiók a demokrácia és állampolgárság hagyományos értelmezésével kapcsolatban két problémát vetnek fel. Az első, hogy a városrégiók gyakran túllépik a létező államhatárokat. A másik, hogy potenciálisan a város erősebb fókusza lehet a lojalitásnak s az odatartozás érzésének, mint az állam, amelyben elhelyezkedik. Ez abból is adódik, hogy a gazdasági élet és a társadalmi jólét növekvő mértékben a városhoz s régiójához kötődik, s nem *általában* az országhoz. Lehet, hogy egyszer – mint az ókorban vagy középkorban – ismét a város lesz a polgár-lét kerete (s nem az állam)? Ez esetben a városban lakás fontosabb politikai legitimitációt jelenthet, mint az állampolgárság. Ez sok új lehetőséget nyitna pl. a bevándoroltak számára a soknemzetiségű nagyvárosokban. Ugyancsak új elem, hogy a városrégiókban nem lehet hatékonyan szabályozni helyi szinten a népesség, javak s tőkék világméretű áramlásából adódó folyamatokat. Szükség mutatkozna világszintű és nemzetek feletti interregionális szabályozásra.

Az ilyen többszintű demokratikus kormányzás kialakulásának két komoly akadálya van. Az első az állampolgárság és a nemzeti hovatartozás politikai elméletének és gyakorlatának egybeolvasztása. A másik, hogy a globalizáció fő támogatói a legerősebb hatalmak, mindenekelőtt az USA. Az amerikai kormányzat nyilván nem támogatna olyan reformot, mely hatalmát gyengítené, s egyelőre távolinak tűnik az az idő, amikor az állam hatalma nem érvényesül a globális folyamatok befolyásolásában.

A politikai megvalósítás

A vilárendszer tehát egy határozott új gazdasági és politikai konfiguráció felé halad, maga mögött hagyva a nemzetközi gazdasági fejlődés centrum–periféria modelljét. Egyfelől, a mély gazdasági változásokra egyre többféle szabályozási válasz születik különböző földrajzi szinteken, a lokálistól a globálisig. Másfelől, az új szabályozó intézmények gyorsítják a gazdasági fejlődés beadását az előbb említett négy szintű poli-

9 AGNEW 1995.

tikai hierarchia-szintekkel párhuzamos térbeli struktúrákba. Valamennyi szinten sokféle problémát jelentenek a politikai változások, ám a legújabb szintet, a nagyvárosi régiók világméretű mozaikját értjük a legkevésbé. Mivel éppen ez a területi szint jelenti a globalizálódó termelési rendszer motorját, nagy jelentősége lehet annak, ahogyan a nagyvárosi régiók erősítik politikai identitásukat és intézményi jelenlétüket.

A nagyvárosi régiók kiemelkedése a globalizáció egyik alapvető földrajzi eredménye. A globalizáció a közbeszédben mint egy új csapás szerepel, mivel – mint mindegyik gazdaságfejlődési fázisnak – vannak sötét oldalai; ugyanakkor számtalan előnyt is jelent a világméretűvé vált verseny a termékek elérhetőségében, az információkhoz jutásban, a szabad választásban. Nemcsak a szegények leszakadására, hanem a felzárkózására is van példa. Mindamelllett kétségtelen, hogy a jelen gazdasági fejlődést súlyos társadalmi egyenlőtlenségek kísérik, a legkülönbözőbb földrajzi szinteken, az egyénektől a települések belső szerkezetén át a globális városrendszerig. Ám ez abból is fakad, hogy a globális gazdaságot alapvetően neoliberais gazdaságpolitika irányítja. A neoliberalizmus elmúlt negyedszázada sok gazdasági sikert és sok társadalmi konfliktust hozott. Európában már megerősödött az igény egy újféle jóléti államra, a társadalmi egyenlőtlenségek intézményes mérséklésére, s ha ez az új jóléti állam, az „új szociáldemokrácia” felülkerekedne, csak a kapitalizmus bő 200 éves történetének szokásos libikókája következne be: a piaci verseny szabadjára engedésének és korlátozásának változtatása. Ez azonban feltételezi, hogy a világkapitalizmus továbbra is „nyugati”, lényegében európai modellt fog követni, amely a szociális problémák orvoslását az államtól, a nemzeti kormánytól várja el. Nem bizonyos, hogy a valóban globálissá vált kapitalizmus is így fog viselkedni, a világ három nagy gazdasági súlypontja közül az észak-amerikaitól és a kelet-ázsiaitól idegen a jóléti állam eszméje.

Azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a nagyvárosi régiók mozaikja jelenti a globalizálódás fő földrajzi kifejeződését. Ezek gazdasági szabályozása, önálló kormányzati szintté válása, a nemzetállamok és régiók mellé politikai entitássá emelkedése számtalan új kutatási problémát és megoldandó politikai feladatot kínál.

Budapest a nagyvárosi régiók között

A nagyvárosi régiók a világgazdaságon belül eltérő jelentőségűek. A globalizáció egészét irányító szereppel csak néhány rendelkezik: New York, Los Angeles, Tokió, London. (Ezeket nevezte Sassen „global city”-nek.) Mások szerepe egy-egy kontinensre, kontinens-részre vagy egy meghatározott funkcióra terjed ki. (Pl. Párizs európai központ, Szingapúr délkelet-ázsiai központ, Zürich globális bankközpont.) Budapest is része az európai nagyvárosi hálózatnak, s Béccsel, Prágával, Varsóval osztozik a közép-európai régió irányításában. Bármekkora is legyen a nagyvárosi ré-

gíó által közvetlenül irányított terület, ezeket mind összeköti a globalizációs folyamat, az egyes központokban keletkezett gazdasági impulzusok végiggyűrűznek az egész városrendszeren.

Budapest nemzetközi város-szerepét az MTA Stratégiai Kutatások Programja keretében vizsgáltuk.¹⁰ E vizsgálat jól bizonyította a magyar főváros beépülését az európai nemzetközi városrendszerbe. Ennek a gazdaság rendkívül gyors átalakulása, a transznacionális vállalatok és a nemzetközi üzleti szolgáltatások néhány év alatti tömeges elterjedése volt az előfeltétele. Budapest a Kárpát-medence s Dél-Kelet-Európa legfontosabb kapuvárosává fejlődhet, mely befogadja, feldolgozza s egy nagy nemzetközi térségbe továbbítja a legfejlettebb város-régiókból érkező innovációkat.¹¹

Az európai nagyvárosi rendszerbe való beépülés azt is jelenti, hogy a nagyvárosi régiók új, sajátos fejlődési elemei Budapesten is megjelennek. Ezek egy része még kezdeti stádiumú, s ezért, valamint az egész közép-európai térség átalakulása miatt, még nem állapítható meg a magyar főváros pontos helye a nemzetközi városhierarchiában. Az új fejlődési elemek egy részét a magyar városirányítás, igazgatás s tervezés, megfelelő nemzetközi kitekintés híján, értetlenül fogadja.

E dolgozatnak nem feladata a budapesti nagyvárosi régió elemzése. Az átalakulás fő elemeit csak egyszerű felsorolásba foglaljuk:

1. Átalakult a városi gazdaság. Budapest deindusztralizációja jelentősen előrehaladt, a városban jelentős üzleti szolgáltató, kutató-fejlesztő, oktatási és kultúra-szolgáltató tevékenység koncentrálódik. A termelés jelentős része azonban nem telepedett távolra, hanem a város-régió agglomerációs gyűrűjében erősödött meg.

2. Megerősödött a város nemzetközi jellege, s igen gyorsan bővül. Ennek egyik bizonyítéka, egyben forrása az erős tőkevonzó képesség (az 1990-es években kb. 15 milliárd dollár működőtőke-befektetés történt a városban). A transznacionális vállalatok erős jelenléte eleve nemzetközi kapcsolatokat teremt, több világcég számára európai alközpont is a város. Újjáélednek a Dél-Kelet-Európa és Nyugat-Európa közötti közvetítő, kapuváros-szerepek is.

3. A városi társadalom polarizáltsága erősödik, jelentősen bővül a felső- és felső középosztály, a gazdasági elit, de nagy a leszakadók tömege is, a középosztály még erőtlennel. A társadalomból kirekesztettek is nagy csoportot alkotnak.

Jelen van ismét a multietnikus jelleg: bár nem mérhető a nyugati nagyvárosokéhoz. A városban állandóan vagy hosszabb ideig élők között vannak olyan etnikai csoportok (kínaiak, arabok), melyek nem európai kulturális identitásukat erősen védik, s olyan befolyásos nyugat-európai s észak-amerikai csoportok, melyek az elithez tartozván,

10 BARTA 1998.

11 ENYEDI 1998. 47–59. p.

hatásosan megjelenítik s részben a magyar népességre is kiterjesztik saját fogyasztási, kulturális vagy szabadidő eltöltési szokásaikat.

4. A nagyvárosi régió is formálódik, megjelennek új térszerkezeti elemek, a hagyományos nagyvárosi agglomerációmodell módosul:

- A funkcionálisan is, infrastrukturális hálózatában is összeépülő nagyvárosi régió határát nem könnyű megvonni, de bizonyos, hogy bővülő, területe túlnő a statisztikai budapesti agglomeráción vagy a Budapestből és Pest megyéből kialakított Budapesti (vagy Központi) Régión. Kecskemét, Székesfehérvár, Tatabánya, Hatvan e nagy település-együttes peremvárosainak tekinthetők, melynek belső hierarchizáltsága nem egyértelmű. Az irányító funkciók egy része szigetszerűen, s több helyütt, korábbi lakóövezetekbe ékelődve jelenik meg, csupán a felsőszintű pénzügyi funkciók összpontosulnak a budapesti belvárosban.
- A szigetszerű funkcionális morfológiára jellemző az elit lakóterületek, a bekerített lakóparkok megjelenése korábban alacsony presztízsű lakóövezetekben, volt ipari zónákban (Rákosszentmihálytól Soroksárig).
- Erősen elkülönülnek a gazdag és a szegény elővárosok. A nyugati, észak-nyugati – s újabban – a peremtelepülések népessége növekszik, jórészt a középosztály, felső középosztály tagjai települnek ki Budapestről, igényes építészetet, nagyvárosi szokásokat, kulturális igényeket jelenítve meg a nemrég még félfalusi településeken (s szenvedve a félfalusi infrastruktúra kényelmetlenségeitől). A délkeleti, főleg nagyipari és ingázó munkások lakóhelyéül szolgáló agglomerációs települések népessége fogy, gazdasági elmaradásuk érzékelhető.
- A budapesti nagyvárosi régió kormányzási-igazgatási struktúrája kialakulatlan. A nagyvárosi régiók igazgatása a világon mindenütt bonyolult, s eltér az adott ország általános szabályozásától. A budapesti nagyvárosi régióban azonban nem alakultak ki azok a kormányzási technikák és szabályozások, melyek a térség koordinált s átfogó tervezését, területrendezési eljárásait, a településközi együttműködést biztosítanák.¹² A nagyszámú, egymással rivalizáló önkormányzatra bomlás, a civil szerveződések erőtlensége alapvető fontosságú fejlesztéseket (pl. a városi régió tömegközlekedésének megszervezését) teszi lehetetlenné.

12 PERGER 1999. 181–225. p.

Irodalom

- AGNEW 1995. AGNEW, J.: Democracy and human rights after the Cold War. In: Johnston R. J. et al. (eds): Geographies of Global Change. Oxford: Blackwell, 1995.
- BARTA 1998. BARTA Györgyi (szerk.): Budapest – nemzetközi város. Magyar Tudományos Akadémia, Bp., 1998. (Magyarország az ezredfordulón)
- ENYEDI 1988. ENYEDI György: A városnövekedés szakaszai. Akadémiai Kiadó, Bp., 1988.
- ENYEDI 1998. ENYEDI György: Budapest – kapuváros? In: BARTA GYÖRGYI (szerk.): i. m.
- FRIEDMANN – WOLFF 1982. FRIEDMANN, J. – WOLFF, G.: World city formation: an agenda for research and action: In: International Journal of Urban and Regional Research, vol 6. (1982)
- GIDDENS 1998. GIDDENS, A.: The Third Way: the Renewal of Social Democracy Cambridge: Polity, 1998.
- HALL 1966. HALL, P. G.: The World Cities. Weidenfeld and Nicholson, London, 1966.
- JESSOP 1998. JESSOP, B.: The rise of governance and the risk of failure: the case of economic development. In: International Social Science Journal, 1998. no 155.
- KEATING 1997. KEATING, M.: The invention of regions: political restructuring and territorial government in Western Europe. In: Environment and Planning C, (1997) vol. 15.
- PERGER 1998. PERGER Éva: Közigazgatási dilemmák. In: Barta Györgyi – Beluszky Pál (szerk.): Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban. Regionális Kutatási Alapítvány, Bp., 1998.
- SASSEN 1991. SASSEN, S.: The Global City: New York, London, Tokyo. Princeton: Princeton Univ. Press, 1991.
- SCOTT 1998. SCOTT, A. J.: Regions and the World Economy. Oxford: Oxford Univ. Press, 1998.

György Enyedi

Metropolitan regions

There are now more than three hundred city regions around the world with population greater than one million. At least twenty city-regions have population in excess of ten million. These cities form a new type of regional network, forged by the process of globalization. Despite the fact that information technology made the geographical dispersal of economic activity possible, there is a strong concentration tendency of high level business services and decision making centers into large cities. The paper analyses why large cities have become again the engines of economic growth and prosperity; how and why the growing richness is being unevenly distributed among urban social groups; and what sort of new governance issues are formulated in metropolitan regions.

Keresztély Krisztina

ELŐVÁROSOK PÁRIZSBAN ÉS BUDAPESTEN 1850–1950

Azok a javaslatok, melyek a XX. század elejétől a budapesti elővárosok kezelésére vonatkozóan születtek, sok esetben követendő példaként tekintették a francia fővárost. A főváros központi szerepköre, valamint a fejlődését hagyományosan meghatározó erős állami beavatkozás Párizs és Budapest esetében egyaránt fontos tényező. A vizsgált mintegy száz év alatt – eltérő városfejlődési szakaszaik, jellegzetességeik ellenére – az elővárosok helyzete szempontjából a két főváros párhuzamos úton haladt. Ez a párhuzamos út az ún. „hatalmi várospolitika” kialakulásával indult a XIX. század közepén, mely kizárólag a közigazgatási értelemben vett város területének fejlesztését szolgálta. Franciaországban Haussmann neve (aki 1853-tól tevékenykedett Szajna megye helytartójaként) fémjelzi ezt a várospolitikai és városfejlődési szakaszt, melyet az elővárosok gyors, de rendezetlen növekedése kísért. A következő szakaszban látványossá váltak az ebből származó ellentmondások, javaslatok születtek ezek feloldására. A harmadik szakaszban pedig megszülettek az első általános rendezési tervek, amelyek a várost és környékét – legalábbis városrendezési szempontból – már egységes területként kezelték. A két várospolitika párhuzamos fejlődése 1950-ben akadt meg, amikor Budapesten az elővárosok egy részét hatalmi-politikai döntéssel a fővároshoz csatolták.

A párizsi és a budapesti elővárosok növekedése, közigazgatási helyzete

Budapest és Párizs fejlődését egyaránt koncentrikus növekedés jellemzi: a belső városmag (a közigazgatási értelemben vett város) kiépülését egy azt közvetlenül körülvevő elővárosi övezet kialakulása követi, részben a város ipari fejlődésének és az ipari funkciók kitelepülésének hatására. E „belső elővárosi övezet” körül utóbb kiépül a „külső elővárosi övezet”, elsősorban lakó-, illetve mezőgazdasági funkciókat ellátó elővárosokkal. Párizs és Budapest esetében az egyes zónák kiépülése különböző időszakokra esik.